

М. П. Савчук,
аспірант кафедри національної безпеки, Національна академія державного управління при Президенті України

ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Забезпечення національної безпеки є однією з найактуальніших проблем сьогодення, розв'язання якої для України є надзвичайно важливою і складною справою. Одним із важливих напрямів забезпечення національної безпеки є підготовка фахівців даної сфери. У статті розглядаються принципи освіти, роль та мета підготовки кадрового персоналу для правоохоронних органів, визначаються проблеми, які негативно впливають на цей процес.

Ensuring national security is one of the most pressing issues of our time, solution of which is an extremely important and difficult for Ukraine. One of the important areas of national security is the training of specialists. The article discusses the principles of education; role and purpose of personnel training for law enforcement authorities, problems affecting this process are defined.

Ключові слова: освіта, професійна підготовка, правоохоронні органи, курсанти, національна безпека, навчальний процес, міліція.

Key words: education, training, law enforcement authorities, cadets, national security, the training process, police.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Освіта — це основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення кваліфікованими фахівцями. Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами [1]. В залежності від того,

як буде розвиватися освіта в Україні, зокрема професійна підготовка кадрів для правоохоронних органів, які пріоритети розвитку в навчанні будуть ставитися на перше місце, буде залежати в подальшому робота всієї системи органів внутрішніх справ і національна безпека в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій довів, що в наукових, політичних та громадських колах проблемам підготовки спеціалістів для органів внутрішніх справ приділяється недостатньо уваги. Проте абсолютна більшість наукових доробок зводиться переважно до оптимізації навчального процесу. Натомість практично мало досліджується теоретико-організаційні аспекти підготовки фахівців для правоохоронних

структур. Питання, які пов'язані з дослідженнями в даній сфері, тією чи іншою мірою досліджували: В.Б. Авер'янов, М.І. Ануфрієв, О.І. Кованенко, О.М. Бандурка, В.Д. Сущенко, В.І. Шакур, О.Н. Ярмиш.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою даної статті є розкриття теоретико-організаційних аспектів підготовки кадрів для правоохоронних органів, огляд нормативно-правової бази, виявлення чинників, які можуть негативно вплинути на ефективність освіти у вищих навчальних закладах Міністерства внутрішніх справ України та рекомендації щодо їх усунення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Реформування та перебудова діяльності міліції потребує не тільки реорганізації її структури, але й зміни системи дійсних орієнтацій та ставлення працівників ОВС до своєї службової діяльності. Виконання цього завдання неможливе без якісної підготовки спеціалістів, фахівців високого класу. Результативність та ефективність виконання завдання пов'язані передусім з кадровим потенціалом органів внутрішніх справ, а саме відбором, підготовкою та перепідготовкою працівників органів внутрішніх справ. Коли ми говоримо про результативність, то, перш за все, ми маємо на увазі повноту та ступінь наближення до запланованих кінцевих результатів державновладних повноважень підготовки фахівців. Ефективність ми пов'язуємо зі співвідношеннями кінцевих та проміжних результатів з витратами (інтелектуальними, організаційними, матеріальними) [2].

Мета державної політики щодо розвитку освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості й творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти [3].

Державна політика в навчальному процесі визначається Верховною Радою України відповідно до Конституції України і здійснюється органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Основними принципами освіти в Україні є: доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; рівність умов кожної люди-

ни для повної реалізації її здібностей, всебічного розвитку; гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; зв'язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями; незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій; науковий, світський характер освіти; інтеграція з наукою і виробництвом; взаємозв'язок з освітою інших країн; гнучкість і прогностичність системи освіти; єдність і наступність системи освіти; безперервність і різноманітність освіти; поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті [1].

Концепцією адміністративної реформи в Україні, Комплексною програмою вдосконалення роботи з кадрами та підвищення авторитету міліції визначені основні положення нової моделі державного управління в органах внутрішніх справ на засадах і в умовах реалізації конституційних засад демократичної, правової, соціальної держави та формування громадянського суспільства [4]. У цьому ключі пріоритетного значення набуває проблема кадрового забезпечення органів, структур та підрозділів системи Міністерства внутрішніх справ висококваліфікованими і компетентними фахівцями правоохоронної справи, здатними ефективно працювати в сфері захисту й забезпечення прав, свобод та інтересів людини і громадянина, їх об'єднань та організацій. Сьогодні немає фактично жодного питання організації та функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, яке не було б пов'язане з професіоналізмом та компетенцією службовців. Підготовкою, перепідготовкою та підвищенням кваліфікації державних службовців [5].

З позиції демократизації суспільства, розбудови правової держави в Україні очевидним є той факт, що без подальшого реформування державної служби в органах внутрішніх справ, забезпечення високого професійного рівня знань, вмінь та навичок осіб рядового і начальницького складу не можливе подальше підвищення ефективності діяльності цих органів. Саме тому удосконалення системи професійної підготовки працівників органів, структур та підрозділів внутрішніх справ безпосередньо пов'язане зі становленням державної служби в даній складовій системі органів виконавчої влади. В цьому контексті явища "професійна підготовка працівників органів внутрішніх справ" та "державна служба в цих органах" хоча й мають різнопорядковий характер, але тісно пов'язані поміж собою, що й дає змогу стверджува-

ти: ефективність реформування державної служби в органах системи Міністерства внутрішніх справ України прямо залежить від якості функціонування відомчої професійної підготовки осіб рядового та начальницького складу. У зв'язку з цим найважливішим елементом кадрового забезпечення державної служби в органах внутрішніх справ є якісно нове вирішення завдань професійної підготовки їх особового складу, безперервного професійного зростання персоналу тих чи інших органів, підрозділів, переборення існуючого протиріччя між рівнем професійної компетентності працівників та сучасними вимогами до них. Необхідно не лише відновити, підвищити престиж науки, освіти та виховання в органах, структурах та підрозділах внутрішніх справ, але й забезпечити їх реальну участь у подальшому удосконаленні процесу функціонування останніх. Справедливо з цього приводу зазначає Є.В.Охотський в одному з російських навчально-методичних посібників: "Проблема професійного розвитку кадрів апарату державних органів, забезпечення професійного росту, стимулювання якості і ефективності їх праці сьогодні стала однією з центральних в реалізації державної кадрової політики" [6].

Важливість проблеми професійної підготовки працівників органів системи Міністерства внутрішніх справ та, як наслідок, професійного розвитку їх особового складу, забезпечення професійного зростання осіб рядового та начальницького складу, підвищення ефективності службово-трудової діяльності останніх зумовлена як мінімум п'ятьма факторами. По-перше, необхідністю переборення певних кризових, дезорганізаційних явищ, які останнім часом виникли в сфері управлінської діяльності, здійснюваної в органах, структурах та підрозділах внутрішніх справ України, відчутного зниження службово-трудової дисципліни в цих органах, однією з причин якого стало зниження професіоналізму осіб рядового і начальницького складу.

По-друге, потребою прискорення організації й забезпечення ефективного функціонування державної служби в органах системи Міністерства внутрішніх справ як професійної діяльності. Це посилюється особливо сьогодні, коли інтенсивно йде процес зміни характеру й змісту службово-трудої діяльності працівників органів та структур національної правоохоронної системи, поглиблення професійної спеціалізації. Звідси, якісне укріплення практичних, наукових, освітніх структурних елементів органів внутрішніх справ можливе, перш за все, на підставі підвищення професіоналі-

зму їх працівників.

По-третє, актуальністю утвердження системного, свідомо організованого забезпечення послідовності включення людей в сферу професіоналізації державної служби в органах внутрішніх справ, проходження останньою певних етапів індивідуальної професіоналізації (відбір, адаптація, професійно-кваліфікаційне та службове просування), що дозволяє найбільш раціонально використовувати здібності осіб рядового та начальницького складу.

По-четверте, тим, що державні службовці, за умов скорочення штату в органах внутрішніх справ, вперше відчули себе на ринку праці, де саме високий професіоналізм робить їх конкурентоздатними, надає можливість найбільш вигідно подати себе державі як роботодавцю. Це має втілення у бажанні не тільки слугувати суспільству, але й добре заробляти, забезпечувати гарантії своєї зайнятості, реалізації службової кар'єри. Саме сучасний рівень професіоналізму робить їх здатними витримати конкуренцію, забезпечити успішне кар'єрне зростання.

По-п'яте, об'єктивною вимогою глибокого розуміння того, що людські ресурси, професійно-кваліфікаційні кадри, в тому числі державні службовці органів системи Міністерства внутрішніх справ, є одним з стратегічних ресурсів країни, а їх раціональне використання відноситься до найважливіших завдань забезпечення національної безпеки.

Без вироблення й врахування стратегії відродження України та реформування органів внутрішніх справ, без визначення цілей, пріоритетів і завдань кадрової політики в цих органах неможливо виробити стратегію і тактику професійної підготовки осіб рядового та начальницького складу. На новому етапі розвитку суспільства та реорганізації органів системи Міністерства внутрішніх справ визначилася потреба у працівниках нової генерації — професійних захисників прав, свобод та законних інтересів учасників суспільних відносин. Саме тому сьогодні важливо усвідомити природу і сутність стратегії професійної підготовки осіб рядового та начальницького складу, визначити нові підходи до визначення змісту їх професіоналізму, умов, етапів і технологій професіоналізації особового складу, до оцінки службово-трудої якості досліджуваної категорії державних службовців, розкриття професійного розвитку останніх як основи їх посадового просування та підвищення відповідної правозахисної і правозабезпечуючої службово-трудої діяльності. Це дозволить визначити шляхи удосконалення системи

підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів, структур і підрозділів внутрішніх справ України, адже, як зазначає В.Б. Авер'янов, "вони зумовлені, насамперед, стратегією та змістом реформ і перетворень, в котрих все більше підвищується роль особистісного фактору, наукових знань, професіоналізму та компетентності кадрів державного апарату". В той же час, за його переконаннями, необхідно змінити досить складну кадрову ситуацію в державному апараті, коли в наслідок відомих причин суттєво знизився престиж державної служби та, як наслідок, рівень професійної компетенції [5].

Основні засади організації навчального процесу у ВНЗ МВС України полягають у наступному.

Навчальний процес організується з урахуванням можливостей сучасних інформаційних технологій навчання та орієнтується на формування освіченої, гармонійно розвинутої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін і розвитку в соціально-культурній сфері, в галузях техніки, технологій, системах управління та організації праці в умовах ринкової економіки [7].

Навчальний процес у ВНЗ МВС України — це система організаційних і дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти на певному освітньо-кваліфікаційному рівні відповідно до державних стандартів освіти та нормативних вимог до професійної кваліфікації посад Міністерства внутрішніх справ України.

Навчання здійснюється відомчими вищими навчальними закладами державної форми власності відповідно до чинного законодавства України.

Метою навчального процесу є підготовка фахівців для потреб системи МВС України, а також інших галузей правової системи держави шляхом забезпечення умов, необхідних для отримання особою вищої освіти.

Вища освіта в системі МВС України покликана сформувати в особи протягом навчання систему професійних, світоглядних і громадянських якостей, зумовлену цілями та потребами особи й суспільства.

Підготовка до навчання та його організація ґрунтується на принципах:

- поваги до кожної людини, забезпечення її прав і свобод, зокрема права на освіту;
- неухильної відповідності Конституції України, чинному законодавству, що регламентує освітню та правоохоронну діяльність;
- науковості, гуманізму, демо-

кратизму;

— ступеневості, наступності, нерозривності;

— органічної єдності навчальної, методичної, науково-дослідницької та виховної роботи;

— гуманізації освіти як невід'ємної складової суспільної діяльності;

— нерозривної єдності форм і змісту навчання та потреб правоохоронної діяльності;

— незалежності від утручання будь-яких політичних партій, інших громадських та релігійних організацій.

Навчальний процес організується відповідно до форм навчання: денної; екстернату; заочної (дистанційної).

Терміни навчання за відповідними формами визначаються освітньо-професійними програмами підготовки фахівців певного освітньо-кваліфікаційного рівня.

Метою впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу є:

— адаптація навчального процесу до вимог Європейського освітнього простору;

— стимулювання систематичної роботи курсантів, студентів (слухачів) протягом усього періоду навчання та підвищення якості їх знань;

— створення сприятливого психологічного режиму співпраці викладача з курсантом, студентом (слухачем) протягом навчання у вищому навчальному закладі;

— формування у курсантів, студентів (слухачів) навичок до самоосвіти, освіти протягом всього життя;

— створення здорової конкуренції в навчанні;

— підвищення об'єктивності оцінювання знань курсантів, студентів (слухачів);

— виявлення та розвиток творчих здібностей курсантів, студентів (слухачів).

Основними учасниками навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах МВС України є: науково-педагогічні (педагогічні) та наукові працівники; особи, які навчаються у ВНЗ: курсанти, студенти (слухачі); працівники ВНЗ (старші лаборанти, начальники (завідувачі) навчальними лабораторіями, викладачі-методисти, начальники полігонів, тирів та інші).

Навчальний процес здійснюється на підставі вимог Конституції України, Законів України "Про освіту", "Про вищу освіту", "Про міліцію", державних стандартів вищої освіти, нормативних актів МОН і МВС та інших нормативно-правових актів України з питань освіти.

З метою вдосконалення порядку підготовки фахівців у вищих навчальних закладах МВС України був виданий відповідний наказ Міністерством внутрішніх справ

№69 від 14.02.2008 року про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах МВС України [8].

Основним завданням ВНЗ МВС України у контексті реформування вітчизняної системи вищої освіти є запровадження передбаченої Болонською декларацією системи академічних кредитів, аналогічної ECTS (найбільш поширеній у європейських університетах системі взаємного зарахування (трансферу) та накопичення кредитів). Важливим моментом запровадження цієї системи є можливість урахувати не тільки навчальне навантаження, а й інші досягнення курсанта, студента (слухача).

З метою підвищення якості й ефективності практичної підготовки слухачів і курсантів вищих навчальних закладів МВС України був виданий відповідний наказ Міністерством внутрішніх справ № 30 від 14.01.2008 року про затвердження Положення про практичну підготовку слухачів та курсантів вищих навчальних закладів МВС України.

Положення визначає порядок організації практики і стажування слухачів і курсантів вищих навчальних закладів МВС України в органах та підрозділах внутрішніх справ [9].

Невід'ємною складовою частиною практичної підготовки осіб перемінного складу ВНЗ денної форми навчання є практика в комплектуючих підрозділах МВС України, що здійснюється з метою закріплення теоретичних знань, отриманих на певному етапі навчання відповідно до напрямку, спеціальності (спеціалізації), набуття та вдосконалення професійних навичок і вмінь. Перелік видів практики для кожного напрямку, спеціальності (спеціалізації), їх форми, тривалість і терміни проведення визначаються в навчальних планах. Основними видами практики у вищих навчальних закладах Міністерства внутрішніх справ України є: ознайомча, навчальна і стажування.

Зміст і послідовність проходження практики визначається програмою практики, що розробляється ВНЗ згідно з навчальним планом та напрямом, спеціальністю (спеціалізацією), за погодженням з представниками відповідних служб ОВС і затверджується керівником навчального закладу.

Додатковими видами практичної підготовки курсантів є залучення їх до участі в охороні громадського порядку; робота у складі слідчо-оперативних груп підрозділів внутрішніх справ; несення служби у складі добових нарядів із забезпечення діяльності ВНЗ та його структурних підрозділів.

Додаткові види практичної підготовки курсантів проводяться факультативно.

Забороняється залучати слухачів та курсантів до завдань, не передбачених програмою практики та виконання яких пов'язане з ризиком для життя і здоров'я або може призвести до неправомірних дій через їх недостатню фахову підготовленість [9].

До основних проблем, з якими стикаються під час підготовки спеціалістів для органів внутрішніх справ України, можна віднести:

— недостатню підготовку в загальноосвітніх школах, промислових технічних училищах, коледжах, що не дозволяє відбирати найбільш здібних учнів для подальшого навчання у ВНЗ;

— слабку лабораторну базу кафедр вищих учбових закладів, що значною мірою негативно впливає на якість навчального процесу;

— слабе володіння спеціалістами комп'ютерною технікою, іноземними мовами;

— відсутність у курсантів і слухачів глибоких системних і якісних знань;

— недостатню фізичну підготовку;

— приховані проблеми із здоров'ям, які в подальшому можуть привести до звільнення з органів внутрішніх справ;

— низьку оплату праці професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів, що не сприяє розвитку ініціативи, творчого підходу і самовіддачі в навчальному процесі, припливу молодих перспективних учених;

— фінансування науки та освіти за "залишковим принципом" [10].

Функціонування діючої системи професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ має суттєві вади, що прямо позначається на рівні ефективності діяльності даної складової національної правоохоронної системи та її особового складу.

З іншого боку, життєдіяльність відомчої освіти зумовлюється ще й тим, що на неї безпосередньо впливають замовники на висококваліфіковані кадри, тобто органи, структури та підрозділи внутрішніх справ. Поряд із загальноосвітніми завданнями відомча система професійної підготовки повинна мати суто свої завдання, якими відповідно до Настанови з організації професійної підготовки рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України є:

— оволодіння необхідними знаннями і навичками для успішного виконання обов'язків з охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю та інших оперативно-службових завдань;

— підвищення професіоналізму

працівників органів внутрішніх справ шляхом удосконалення спеціальних навичок;

— зміцнення зв'язків з населенням, забезпечення працівниками міліції прав людини в ході виконання ними службових обов'язків, підвищення рівня загальної культури рядового і начальницького складу;

— розвиток у працівників органів внутрішніх справ особистих високих моральних якостей, патріотизму і відповідальності, здатності до ініціативних дій, сумлінного виконання професійного обов'язку [11].

ВИСНОВКИ

Метою відомчої системи професійної підготовки кадрового персоналу для органів системи Міністерства внутрішніх справ має бути забезпечення високого професіоналізму осіб рядового і начальницького складу, здатних найбільш ефективно забезпечувати вирішення завдань щодо захисту й забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників суспільних відносин. Одночасно ця система має дозволити кожному працівнику органів внутрішніх справ реалізувати право на збагачення знань, професійних навичок і вмінь, реалізацію власних інтересів, особистої службово-трудової кар'єри, інтелектуального розвитку особистості.

У той же час відомча система професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ не існує ізольовано — вона є органічною складовою національної освіти принципі, цілі й завдання професійної підготовки Міністерства внутрішніх справ України багато в чому визначаються засадами побудови, функціонування й розвитку національної системи освіти взагалі. Освіта будь-якої країни відбиває найголовніші її цивілізаційно-культурні ознаки та особливості наявного історичного моменту, забезпечуючи поєднання національних традицій з релевантними інноваціями — як виробленими всередині неї, так і запозичені ззовні, зі скарбниці вселюдського досвіду. На цих підставах національна система освіти повинна забезпечувати безперервність поступу країни, здійснювати ефективну соціалізацію та професійну підготовку молоді до життєдіяльності у світі, який постійно ускладнюється. З огляду на це стан освіти суттєво впливає як на інтегративні процеси світового буття, так і соціальні трансформації в окремій країні. Система національної освіти значною мірою повинна визначати не тільки якісні характеристики культури у суспільстві, але й стратегію кардинальних перетворень життєдіяльності в ньому.

Таким чином, необхідно чітко

уяснити: на відміну від орієнтації на підготовку фахівців широкого профілю у провідних цивільних навчальних закладах, відомча система професійної підготовки особового складу органів, структур та підрозділів внутрішніх справ повинна бути спрямована, відповідно до своїх завдань, на якісне кадрове забезпечення найрізноматніших галузей і сфер правоохоронної діяльності держави.

Література:

1. Закон України "Про освіту" / Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1991. — № 34. — Ст. 451.
2. Ануфрієв М.І., Бандурка О.М., Ярмиш О.Н. Вищий заклад освіти МВС України: навчально-практичний посібник. — К., 1999.
3. Указ Президента України "Про Національну доктрину розвитку освіти" від 17 квітня 2002 року № 347/2002. [електронний ресурс]. — Режим доступу: www.rada.gov.ua.
4. Наказ МВС України від 29 січня 1999 р. № 61 "Про Комплексну програму вдосконалення роботи з кадрами та підвищення авторитету міліції". — К., 1999 [електронний ресурс]. — Режим доступу: www.gada.gov.ua.
5. Державна служба в Україні: організаційно-правові основи: шляхи розвитку / За заг.ред. В.Б.Авер'янова. — К., 1999.
6. Службена кар'єра / Под общ. ред. Е.В.Охотского. — М., 1998.
7. Наказ Міністерства освіти України "Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах" від 2 червня 1993 року № 161. — [електронний ресурс]. — Режим доступу: www.rada.gov.ua.
8. Наказ Міністерства внутрішніх справ України "Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах МВС України" від 14 лютого 2008 року № 69 [електронний ресурс]. — Режим доступу: www.rada.gov.ua.
9. Наказ Міністерства внутрішніх справ України "Про затвердження Положення про практичну підготовку слухачів та курсантів вищих навчальних закладів МВС України" від 14 січня 2008 року № 30 [електронний ресурс]. — Режим доступу: www.rada.gov.ua.
10. Кадрове забезпечення у сфері високих технологій: міжнародний досвід та українські реалії. — ежим доступу: www.niss.gov.ua/Monitor/May08/11.htm.
11. Настанова з організації професійної підготовки рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України, затв. Наказом МВС України від. 21.10.2000 р. № 759. — К., 2000.

Стаття надійшла до редакції 09.06.2010 р.